

звернення: 29.05.2026).

6. Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 16 жовтня 2018 року № 1109 : наказ Міністерства освіти і науки України від 14.11.2025 № 1503. URL : <https://mon.gov.ua/npa/pro-vnesennia-zmin-do-nakazu-ministerstva-osvity-i-nauky-ukrainy-vid-16-zhovtnia-2018-roku-1109> (дата звернення: 29.05.2026).
7. Про затвердження Порядку проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 09.01.2019 № 17. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-19#Text> (дата звернення: 29.05.2026).
8. Про внесення змін до Методичних рекомендацій з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 16.04.2026 № 641. URL : https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2026/04/metodrek_zzso-2026.pdf (дата звернення: 29.05.2026).
9. Про затвердження Методичних рекомендацій з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах дошкільної освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 04.03.2025 № 407. URL : https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2025/03/Metodichni_rekomendacii_VSZYAO_ZDO-2025.pdf (дата звернення: 29.05.2026).
10. Автоматизована система роботи інклюзивно-ресурсних центрів (АС «ІРЦ»). URL : <https://ircenter.gov.ua/> (дата звернення: 29.05.2026).

Тетяна КОЛГАН,
проректор з навчальної роботи
та економічних питань Донецького ОблППО

Олена ЗОЛОТАР,
завідувач відділу національного виховання,
позашкільної та громадянсько-історичної освіти Донецького ОблППО

Андрій ДУБЯГА, Людмила РИБАЛКА,
методисти відділу національного виховання,
позашкільної та громадянсько-історичної освіти Донецького ОблППО

ВETERАНИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ: КЛЮЧОВІ НАПРЯМИ ТА ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ

Далеко не в кожній країні створено міністерства у справах ветеранів і відповідні органи управління на мережево нижчих рівнях, адже не кожна країна стикається з необхідністю провадження цілеспрямованої політики щодо ветеранів війни. Україна входить до числа тих держав, яким необхідний саме такий підхід, адже війна, яку розв'язала РФ у 2014 році, та повномасштабне вторгнення фактично створили додатковий прошарок у суспільстві, що вимагає особливої уваги з боку держави.

Інтегративна модель залучення ветеранів до системи освіти

Звичайно, ветерани війни потребують підтримки, інтеграції в життя громади, певної соціалізації до умов цивільного життя та доволі часто психологічної допомоги. Проте необхідно розуміти, що такий підхід є однобічним. Громади та система освіти мають потребу у ветеранах не менше, ніж вони потребують уваги з боку громади. Це зумовлює необхідність побудови співпраці з ветеранами, яка матиме характер партисипативності. Провідною метою залучення ветеранів до освітнього процесу є створення ефективної, етично виваженої моделі співпраці з ветеранами на взаємовигідних умовах. Наразі можна виділити декілька ключових елементів інтегративної моделі залучення ветеранів до системи освіти.

Предметна складова. Досвід служби в силах оборони України є дуже корисним для реалізації предметної складової освітнього процесу. Особливого значення це набуває, коли мова йде про викладання предмета «Захист України». На сьогодні відбувається тотальне реформування підходів до викладання цього предмета в закладах загальної середньої та професійної освіти.

Реформа передбачає відмову від викладання по одному уроку щотижня за застарілими програмами в малопристосованих для цього приміщеннях зі слабкою матеріально-технічною базою викладачами, які донавантажені цим предметом. Нині передбачено створення осередків, які забезпечуватимуть прийом учнів з кількох закладів освіти один раз на місяць на 8 уроків у повністю оснащеному для цього приміщенні за оновленою, практико-орієнтованою програмою викладачем-фахівцем. Зауважимо дві особливості щодо впровадження реформи в Донецькій області: по-перше, через безпекову ситуацію створення осередків наразі є неможливим, зокрема й недоцільним через повністю дистанційний процес надання освітніх послуг здобувачам (нечисленні релоковані заклади освіти географічно розташовані так, що не дають можливості створення осередку для забезпечення потреб кількох закладів освіти); по-друге, оновлений предмет «Захист України» передбачає потужну практичну складову, яку доволі складно реалізувати в дистанційному форматі, тому наразі лише деякі модулі оновленої програми викладаються здобувачам освіти Донеччини в повному обсязі.

За будь-яких умов ключовою фігурою під час реалізації реформи цього предмета є вчитель. Саме фахівець, а не донавантажена особа. Ветерани російсько-української війни, люди, які в реальних умовах опанували відповідні військово-професійні навички, мають потужний потенціал для викладання. Зазначимо, що далеко не всі військові можуть бути вчителями, як не всі люди здатні бути зірковими спортсменами. Важливо тримати зв'язок та розуміти реальні потреби ветеранів громади. За наявності педагогічної освіти – запрошувати їх до співпраці, охочих мотивувати до вступу для здобуття педагогічної освіти. На сьогодні лише 10 % викладачів цього предмета є ветеранами російсько-української війни, що звичайно є незначною часткою. Згідно з методичними рекомендаціями щодо працевлаштування ветеранів війни на посаду вчителя/викладача навчального предмета «Захист України», затвердженими спільним наказом Міністерства освіти і науки України, Міністерства у справах ветеранів України від 17.06.2025 № 868/483, загальними кваліфікаційними вимогами до кандидата є наявність вищої освіти та/або відповідної професійної кваліфікації, вільне володіння державною мовою, високі моральні якості, психічний стан здоров'я, що дозволяє виконувати професійні обов'язки (пункт 3 розділу II). Якщо у претендента зі статусом ветерана війни відсутня повна педагогічна освіта за профілем «Захист України», рекомендовано проходження спеціальних курсів перепідготовки або підвищення кваліфікації за освітніми програмами, які забезпечують набуття фахових компетентностей для викладання зазначеного предмета (пункт 5 розділу II). Директорам закладів освіти рекомендовано вживати організаційних, освітніх та кадрових заходів задля професійної адаптації ветеранів війни, а саме: наставництво, психологічну підтримку, методичну допомогу, професійну підтримку (супервізію) (пункт 2 розділу IV) [3].

З огляду на необхідність реалізації концепту наскрізного виховання, важливим видається запрошення ветеранів і до викладання інших предметів освітньої складової за наявності відповідної освіти. Зазначимо, що концепт наскрізного виховання однією з ключових позицій визначає особистий приклад учителя. Ветеран, як особа, яка виконала свій конституційний обов'язок із захисту держави, однозначно демонструє сформовану громадянську ідентичність та оборонну свідомість і буде чудовим прикладом для наслідування молодим поколінням. Принагідно нагадаємо, що формування оборонної свідомості, української національної та громадянської ідентичності є провідним вектором виховної роботи в закладі освіти.

Переваги у співпраці для закладу освіти: забезпечення якісного викладання предмета «Захист України» вмотивованим фахівцем та/або повноцінна реалізація концепту наскрізного виховання.

Переваги у співпраці для ветерана: працевлаштування, соціалізація й інтеграція в життя громади, відчуття своєї значущості та важливості для майбутнього країни, застосування знань і вмінь, набутих під час служби.

Виховна складова. Неодноразово акцентовано увагу на тому, що повний перехід до концепту наскрізного виховання неможливий, а можливо й недоцільний, тому виховний процес відбувається комплексно: наскрізно через предметну діяльність і синхронне проведення дискретних масових виховних заходів. Здебільшого ці заходи присвячені пам'ятним, ювілейним та історичним датам, а також державним святкам. Зважаючи на те, що на сьогодні немає жодної громади, де б не було ветеранів, рекомендовано запрошувати їх для організації, проведення або участі в таких заходах.

Формами залучення ветеранів до проведення позаурочних і позашкільних масових заходів можуть бути:

- уроки звитяги (у 2020 р. Міністерство у справах ветеранів України запропонувало змінити назву «урок мужності», що збереглася з радянських часів, і навчати молоде покоління українців долати життєві виклики та труднощі на прикладах героїзму сучасних Захисників і Захисниць України);
- зустрічі у форматі «жива бібліотека» (відкрите спілкування здобувачів освіти з ветеранами, які діляться історіями про захист України);
- спільні волонтерські акції, благодійні ярмарки, збір допомоги для військових частин;
- тематичні дні / тижні із відзначення державних свят, пам'ятних та ювілейних дат, передусім до Дня захисників і захисниць України, Дня Збройних сил України, Дня пам'яті захисників України, які загинули в боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України.

Під час підготовки та проведення масових заходів доцільним є використання матеріалів статей «Герої України», що з 2023 року розміщують на порталі «Великої української енциклопедії» і сайті Інституту історії України НАН України [1].

Переваги у співпраці для закладу освіти: наявність прикладів для наслідування, активне формування оборонної свідомості, заходи набувають глибокого змістового наповнення, здобувачі освіти мають можливість комунікувати з безпосередніми учасниками бойових дій.

Переваги у співпраці для ветерана: соціалізація, можливість презентувати свій досвід, створення умов для відчуття причетності та «незабуття» з боку молодого покоління.

Музеефікація. Сьогодення вимагає активної роботи з документування та музеефікації подій, що відбуваються. Попри значний масив інформації в мережі Інтернет, з плином часу багато фактологічного матеріалу втрачається. Відповідно вже зараз маємо здійснювати послідовні кроки щодо накопичення, систематизації й узагальнення важливих історичних відомостей. У цьому аспекті вагомою може бути допомога саме ветеранів. Вони є учасниками подій, які потребують музеефікації. Доцільно організовувати та здійснювати відеофіксацію інтерв'ю. Необхідно на системній основі підтримувати зв'язок з ветеранами, наприклад, здійснювати запити щодо можливої передачі їхніх особистих речей для майбутніх музеїв у приміщеннях закладів освіти, де колишні військові разом з учнями можуть проводити екскурсії. Такі екскурсії можуть бути й віртуальними, тому облаштування музеїв на сайтах закладів освіти вже зараз набуває актуальності. Під час створення музеїв необхідно мати відповідні особисті дозволи від ветеранів російсько-української війни, або від їхніх рідних (у разі музеефікації полеглих воїнів). Сьогодні спостерігаємо тенденцію до створення саме інтерактивних музеїв. Організуючи проведення заходу на базі музею, доцільно запросити ветерана, який сам зможе презентувати присвячену йому експозицію та відповісти на всі питання відвідувачів. Переконані, що такий формат значно посилить виховний ефект заходу. У межах увічнення пам'яті полеглих захисників доречно давати відповідні назви наявним у закладі освіти ролям гри «Сокіл» («Джура»), безперечно, отримавши дозволи від рідних. Це створить умови для увічнення пам'яті про захисника, його подвиг і наповнить назву рою місцевим змістом. Музеефікаційна робота значно збільшує потенціал імплементації музейної педагогіки як сьогодні, так і в майбутньому.

Переваги у співпраці для закладу освіти: накопичення виняткового фактологічного матеріалу, урізноманітнення виховних заходів, створення унікальних, сучасних музеїв, формування оборонної свідомості, української національної та громадянської ідентичності.

Переваги у співпраці для ветерана: можливість самореалізації, зменшення відчуття «забутості», презентація власного досвіду, взаємодія з освітянами та молоддю.

Волонтерські практики. Наразі фіксується значний сплеск активності закладів освіти у форматі волонтерських ініціатив. Рекомендується запрошення волонтерів до таких акцій та активностей, адже

здобувачам освіти важливо безпосередньо бачити й розуміти для кого, для чого вони виробляють окопні свічки, плетуть сітки. Ветеран може пояснити функціональне призначення того чи того реманенту, розповісти, як він особисто ними користувався. У межах волонтерських практик здобувачі освіти також пишуть листи, малюють, збирають речі, смаколики або кошти. Усі ці активності сприяють чіткому усвідомленню значення цих предметів для сил оборони, як це важливо і приємно отримувати допомогу від громадян, заради яких вони тримають оборону. Якщо ветеран може безпосередньо долучитися до волонтерської акції і разом зі здобувачами освіти здійснювати всі дії – це значно посилить ефект. Доцільно розглянути можливість спрямувати волонтерські акції на підрозділи, де проходив службу запрошений ветеран.

Переваги у співпраці для закладу освіти: створення умов для посилення мотивації здобувачів освіти щодо залученості до волонтерського руху, усвідомлення причетності до всенародного руху волонтерів і значення свого внеску в майбутню перемогу.

Переваги у співпраці для ветерана: можливість долучитися до волонтерського руху, мотивування молодого покоління, можливість надати реальну допомогу своєму підрозділу.

У вимірі співпраці з ветеранами значної уваги потребує **система позашкільної освіти**. Центрами національно-патріотичного виховання є спеціалізовані заклади позашкільної освіти або координаційні майданчики, створені для формування громадянської ідентичності, патріотичної свідомості та військово-спортивної підготовки дітей і молоді.

Відповідно до методичних рекомендацій, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 07.02.2024 № 141, у центрах національно-патріотичного виховання мають бути відкриті позашкільні гуртки військово-патріотичного напрямку. Їхня робота передбачає вивчення вихованцями історії українського війська; ознайомлення з міжнародним гуманітарним правом та особливостями його застосування на території України в історичній ретроспективі; підготовку до участі у Всеукраїнській дитячо-юнацькій військово-патріотичній грі «Сокіл» («Джура»); пошукову роботу; ушанування пам'яті загиблих захисників і захисниць України [2]. Всеукраїнська дитячо-юнацька військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура») – головне патріотичне змагання України – повністю зберегла свій формат. Доцільним є продовження практики залучення ветеранів війни до проведення гри як інструкторів, суддів або виховників (ройових) для підготовки команд. Зокрема, залучення ветеранів війни до підсумкового таборування передбачено програмами з позашкільної освіти 2024 р. за напрямками «Джура-поліцейський», «Джура-прикордонник» (вищий рівень, <https://udcnpvctum.kyiv.ua/programi-gurtkiv/>).

Зазначені ключові елементи та вектори військово-патріотичного спрямування із залученням ветеранів війни мають бути системними, для чого рекомендуємо налагодити співпрацю з ветеранськими хабами / громадськими організаціями ветеранів на підставі укладених меморандумів про партнерство.

Отже, співпраця закладів освіти з ветеранами є основою для формування оборонної свідомості та національної ідентичності молоді. Системність, етичність і безпечність спілкування здобувачів освіти з колишніми військовими сприятиме передачі бойового досвіду, соціальній інтеграції захисників і захисниць. Заходи за участю військовослужбовців, звільнених зі служби, мають формувати в здобувачів освіти повагу та розуміння того, що ветеран – це, насамперед, герой, який захистив їхнє право на життя. Фокус у спілкуванні з військовими має бути на мужності, взаємодопомозі та патріотизмі сучасних захисників і захисниць України. Це допоможе формуванню у свідомості дітей і молоді позитивного образу ветерана – не лише жертви війни, а й сучасного творця історії. Пам'ятаємо, що залучення ветеранів до військово-патріотичного виховання є корисним не тільки в контексті формування оборонної свідомості дітей і молоді, а й для реабілітації ветеранів через відчуття продовження суспільно значущої місії.

Список використаних джерел

1. Герої України. Російсько-українська війна / упоряд. : Н. Гаврилишина, А.Киридон; кер. авт. кол., заг. ред. А. Киридон. Київ : Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2025. Вип. 3. 224 с. URL : <https://ev.vue.gov.ua/publications/rosiysko-ukrainska-viyna/rosiysko-ukrainska-viyna/heroyi-ukrayiny-rosiysko-ukrainska-viyna-uporiad-k-i-n-nataliia-havrylyshyna-d-i-n-prof-alla-kyrydon-ker-avtor-kolektyvu-ta-zah-red-d-i-n-prof-ally-kyrydon-kyiv-derzhavna-naukova-ust-3/> (дата звернення: 08.06.2026).
2. Про затвердження методичних рекомендацій щодо організації діяльності центрів національно-патріотичного виховання : Наказ Міністерства освіти і науки України від 07.02.2024 № 141. URL : <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-organizaciyi-diyalnosti-centriv->

[nacionalno-patriotichnogo-vihovannya](#) (дата звернення: 08.06.2026).

3. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо працевлаштування ветеранів війни на посаду вчителя/викладача навчального предмета «Захист України» закладів освіти, що забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти : спільний наказ Міністерства освіти і науки України, Міністерства у справах ветеранів України від 17.06.2025 № 868/483. URL : <https://mva.gov.ua/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendatsiy-schodo-pratsevlashtuvannya-veteraniv-viyni-na-posadu-vchitelyavikladacha-navchalnogo-predmeta-zahist-ukraini-zakladiv-osviti-scho-zabezpechuut-zdobuttya-povnoi-zagalnoi-serednoi-osviti-vid-17062025> (дата звернення: 08.06.2026).

Тетяна КОЛГАН,
*проректор з навчальної роботи
та економічних питань Донецького ОблІППО*

Світлана ГАРНА,
*проректор з інноваційної
та методичної роботи Донецького ОблІППО*

Дмитро ГОРБАЧУК,
учений секретар Донецького ОблІППО

Вікторія ЩЕРБАТЮК,
*завідувач відділу мовно-літературної
та мистецької освіти Донецького ОблІППО*

Алла СОПІЛЬНИК, Ганна ЩЕРБИНІНА,
*методисти відділу менеджменту закладів
дошкільної та загальної середньої освіти Донецького ОблІППО*

ОРГАНІЗАЦІЯ ЕФЕКТИВНОЇ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ: ДОСВІД І ПЕРСПЕКТИВИ

Традиційно профорієнтаційна робота в закладах загальної середньої освіти обмежена рекламуванням закладами професійної, фахової передвищої та вищої освіти власних освітніх програм і послуг. Такий підхід ознайомлює учнів із можливостями продовження навчання, але не забезпечує комплексного розуміння сучасного ринку праці, не враховує потреб територіальних громад та роботодавців і часто не допомагає молоді зробити усвідомлений професійний вибір. Натомість сучасна модель профорієнтації передбачає системну взаємодію закладів освіти, органів місцевого самоврядування, бізнесу, професійної та вищої освіти, що створює умови для формування реалістичних професійних планів учнів. Саме такий підхід було покладено в основу національного пілотування системи профорієнтації дітей і підлітків у межах всеукраїнського проєкту DECIDE «Децентралізація для розвитку демократичної освіти».

До зазначеного проєкту було відібрано 396 територіальних громад України, серед яких 17 – із Донеччини. У пілотуванні взяли участь 28 закладів загальної середньої освіти регіону, які вже мають напрацьований досвід організації системної профорієнтаційної роботи із залученням закладів освіти, органів місцевого самоврядування, представників бізнесу, а також закладів професійної та вищої освіти. Практична реалізація проєкту ґрунтувалася на послідовному впровадженні семи взаємопов'язаних кроків, кожен із яких був спрямований на створення цілісної системи професійної орієнтації в територіальних громадах.

Першим етапом стало проведення масштабного багаторівневого онлайн-опитування представників органів місцевого самоврядування, керівників і педагогів закладів освіти, учнів віком від 10 до 18 років, їхніх батьків, роботодавців та випускників ЗЗСО про стан профорієнтаційної роботи на місцях, чинники, що вплинули або можуть вплинути на професійний вибір людини тощо. Загалом в опитуванні взяли участь майже 14000 респондентів. Такий підхід дав змогу комплексно дослідити стан профорієнтаційної роботи в Донецькій області, визначити потреби громад, очікування молоді та роботодавців, а також сформулювати доказову базу для подальших рішень у межах проєкту.